

КОНОТАТИВНО МАРКОВАНІ ДІЄСЛОВА НА ПОЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті проаналізовано конотативно марковані дієслова на позначення фінансово-економічних процесів. Установлено, що лексичні одиниці на основі парадигматичних відношень об'єднуються у лексико-семантичні групи, виявляючи різні семантичні зв'язки. Об'єднання дієслів у лексико-семантичні групи здійснено в дослідженні на основі конотативних значень.

Ключові слова: конотативно марковане дієслово, лексико-семантична група, парадигматичні відношення, okazionale, uzualne значення.

В статье проанализированы коннотативно маркированные глаголы для обозначения финансово-экономических процессов. Установлено, что лексические единицы на основе парадигматических отношений объединяются в лексико-семантические группы, проявляя различные семантические связи. Объединение глаголов в лексико-семантические группы осуществлено в исследовании на основе коннотативных значений.

Ключевые слова: коннотативно маркированный глагол, лексико-семантическая группа, парадигматические отношения, okazionalnoe, uzualnoe значение.

The connotation marked verb for denoting the financial and economic processes are analyzed in the article. It is determined that lexical items based on paradigmatic relations combined with lexical-semantic groups, identifying different semantic relations. Combining verbs in lexical-semantic groups are put in the research on the basis of connotative meanings.

Key words: connotative marked verb, lexical-semantic group, paradigmatic connections, occasional, usual values.

В українському мовознавстві прослідковується тенденція до вивчення процесів оновлення мови сучасних засобів масової

інформації, зокрема до семантичних аспектів мови на всіх рівнях. Особливу увагу звернено на експресивно забарвлену лексику в цілому та семантику конотативних значень дієслів зокрема.

О. С. Кубрякова вказує, що труднощі семантичного дослідження дієслів полягають у невизначеності сфери референції, релятивності, наявності у лексичному значенні предметних сем та предикативній функції [3, с. 102].

У російському мовознавстві лінгвісти спробували поділити дієслова на лексико-семантичні групи. Так, О. О. Кузнєцова [4, с. 5–6] згрупувала дієслівну лексику за полями на основі таких загальних категорій, як буття, свідомість, діяльність. Усі дієслова було розподілено за такими полями: „Буття”, „Діяльність”, „Свідомість”, „Відношення”, „Рух”. Найбільше дієслів нараховує поле „Буття”, яке об’єднує дієслова поведінки, та ті, які вказують на місце перебування. Поле „Діяльність” об’єднує дієслова, що вказують на вид діяльності, та дієслова з різко вираженим стилістичним забарвленням – розмовні. Поле „Свідомість” об’єднало переважно дієслова говоріння, а також з ідентифікаторами ‘відчувати’, ‘виражати’, ‘втілювати’. Порівняно менше дієслів входить у поле „Відношення”, яке містить у собі диференційну ознаку „засіб покриття”, та в семантичне поле „Рух”, що є найменшим. Дієслова цієї групи переважно вказують на напрямок руху в сукупності з якісною і кількісною характеристикою.

В українському мовознавстві В. М. Русанівський виділив семантичні групи дієслів за допомогою формальних ознак, властивих дієслову [5]. За однаковою реакцією на ті ж самі ознаки дієслова об’єднуються в групи, що співвідносяться між собою як множинності одного рівня, оскільки вони виділені за допомогою одного і того ж набору ознак [5, с. 59], у результаті чого 4000 дієслів було поділено на 81 семантичну групу. Переважна більшість груп має функціонально-семантичне значення, тобто дієслова, які входять у групи, єдині за своїм призначенням. Дієслівні лексеми розташовано у групах за ступенем позитивної та негативної оцінки.

С. М. Дишлева виокремлює основні лексико-семантичні групи дієслів за ознакою наявності спільних сем та співвіднесеністю дієслівних одиниць з фактами дійсності: дієслова дії – загальної фізичної дії, на позначення дії, яка спричиняє зміни в об’єкті, на позначення дії, яка створює об’єкт; дієслова руху та переміщення; дієслова релятивної семантики – дієслова ставлення, впливу,

посесивні дієслова, дієслова залежності; дієслова стану і процесу – психічного стану, фізіологічного стану, дієслова на позначення переходу з одного стану в інший, на позначення фізіологічних процесів; дієслова ментальних і соціальних дій суб'єкта – фізичної чи інтелектуальної діяльності або відпочинку, мовлення, мислення, пізнання, сприйняття; дієслова звучання та звуконаслідування; дієслова буття; дієслова на позначення виникнення, появи, настання; дієслова характеристики – кваліфікативних властивостей особи, позначення зовнішнього вияву ознаки дії або стану, зменшення або збільшення вияву ознаки; дієслова просторової локалізації; модальні дієслова; фазові дієслова [2, с. 6–7].

В українському мовознавстві недостатньо вивченими є лексико-семантичні групи конотативно маркованих дієслів. Саме тому **метою** дослідження є семантико-функціональні особливості конотативно маркованих дієслів на позначення фінансово-економічних процесів.

Для досягнення поставленої мети потрібно було розв'язати такі **завдання**: дослідити семантико-функціональні особливості конотативно маркованих дієслів фінансово-економічної сфери; установити парадигматичні відношення між дієсловами з новими конотативними значеннями; визначити підгрупи лексико-семантичної групи дієслів на позначення фінансово-економічних процесів.

Проблема дієслівних конотем може стати частиною комплексного дослідження, присвяченого питанням унормування та стандартизації словникового складу.

Об'єктом дослідження є експресивно забарвлені дієслова, дібрані з газет “Україна молода”(УМ), “День” (Д), “Сільські вісті” (СВ), “Вечірній Київ” (ВК), „Молодь України” (МУ), „Голос України” (ГУ) та журналу „Політика і культура” (ПіК).

Чисельну групу становлять дієслівні лексеми, що вказують на матеріальний стан людини. Актуальною проблемою для всіх громадян держави є добробут, що й зумовлює вживання великої кількості конотативних дієслівних новотворів даної групи. Функціонує чимало дієслів, конотативне значення яких вказує на процес збагачення: *жнивувати, розкрутитися, викачувати* (кошти) тощо: *Зимовий день рік годує. На Верховині „жнивують” у січневу студінь* (Д, 28.01.2009, 6); *Ще хліб не вродив, а дехто вже й „жнивує”* (ГУ, 15.03.2011, 12). У дієслові *жнивувати* відбулося переосмислення метафоричного характеру, конотація ‘матеріальне збагачення’ виникла внаслідок актуалізації потенційної семи

‘розбагатіти, збагатитися’, функціонує як з позитивною, так і негативною оцінкою. ... „а іноді навіть допускалося елементарне невиконання своїх прямих обов’язків, що дозволило спритним комерційним структурам **„розкрутитися”** за рахунок держави... (СВ, 12.07.2009, 3), **розкрутитися** – okazіонально-узуальна некодифікована лексема, що означає збагачення, не маючи великого стартового капіталу, виникла як результат актуалізації диференційної семи ‘багаторазова, повторювана дія’; ...приміром дирекція „Дніпроспецстрой” намагається перекласти відповідальність на приватні фірми, які роками **„викачували”** з підвалів сотні мільйонів доларів щомісяця (УМ, 30.07.2005, 6). Конотативні семи дієслів **розкрутитися, викачувати** виникли внаслідок розвитку денотативних сем, трансформованих способом втрати одних і перегруповування інших смислових елементів, що входили до семантичної структури слів.

Емоційно-оцінні дієслова вказують на способи збагачення та ставлення автора до цього процесу, наприклад, **здіамантити, причесати, наколядувати, кувати, прихопити, прихватизувати, відмити**: У черкаській крамниці „Діамант” злодії **„здіамантили”** золота на 1.5 млн.грн. (УМ, 07.07.2005, 11), **здіамантити** – пейоративна конотема виникла від назви коштовних каменів та як результат процесу експресивної лексичної метафоризації зі значенням ‘вкрасти щось коштовне у великій кількості’. А що ж тепер буде із Сергієм Тулубом, який за цей рік уже, мабуть, не лише компанію під себе **„причесав”**, а і знання з ядерної фізики **„підтягнути”** встиг? (УМ, 28.08.2003, 3), **причесати** – конотативне значення ‘привласнити’ виникло внаслідок семантичної деривації, тобто метафоричного перенесення: **причесати** волосся – **причесати** компанію. У реченні Гаїшник **„наколядував”** 35 тисяч гривень. Луганські правоохоронці викрили інспектора ДАІ, котрий привласнив більше 35 тисяч гривень, отриманих як штраф (ГУ, 02.03.2011, 9) okazіонально-узуальне дієслово **наколядувати** набуло конотативного значення ‘брати хабарі протягом тривалого часу’ після того, як відомий суддя В. Зварич так пояснив наявність великої суми грошей у робочому кабінеті. У контексті Хтось прочитає і скаже: нічогесенька ідилія! Бач, додумалися **„кувати”** грошки на рівному місці. Дій собі худібку і загібай мільйони (СВ, 02.07.2010, 5) лексема **кувати** набула конотативного значення ‘швидко й легко отримувати гроші, не докладаючи зусиль’. Негативнооцінні лексеми **прихопити,**

прихватувати функціонують з okazіонально-узуальним конотативним значенням ‘самовільно привласнити щось державне або чуже з метою збагачення’: *Приватний капітал не може дозволити, аби таке потужне джерело збагачення, як Одеський та інші порти, залишалося у державній власності. Вигідно „прихопити” їх, змінивши старе керівництво „своїм”, – ось мета приватизаторів* (СВ, 28.07.2011, 1); *„Наші” олігархи, які „прихватували” все, створене народом, тепер демонструють благодійність: роблять подарунки до свят, влаштовують футбольні шоу, іноді допомагають хворим* (УМ, 21.07.2011, 8). У реченні *Того ж таки дня заарештували вісьмох учасників фінансових обробок, які за останні півтора року встигли „відмити” щонайменше 300 мільйонів гривень* (УМ, 06.07.2011, 11) термінологізоване дієслово *відмити* набуло конотативного значення ‘намагання узаконити вкрадені у держави гроші’.

Лексеми на основі асоціативних зв’язків зі своїм основним значенням розвивають експресивні переносні значення: *Після пробного дзвінка в певний день здійснювали акцію, яка мала масовий характер. Два–три тижні підготовки завершувалися дзвінками тривалістю від декількох годин до двох діб. І за такі „розмови” струмочком **текла** комісійна винагорода від зарубіжних компаній* (ГУ, 22.01.2011, 11); *„Молодняк” зухвало **відкушує** бізнес у послаблених тривалими війнами компаній і вже зараз контролює частку залізничних перевезень...* (ПіК, №9, 2003, 31); *Тоді як сам Пінчук не налаштований плутати свої виборчі карти через те, що у когось там **відітнули** частинку енергетичного пирога* (ПіК, №16–17, 2004, 9).

Функціонують дієслівні пейоративи з актуалізованою семою ‘нерозумно, нерозсудливо, марно витрачати гроші, майно’. У конотемах *викидати, розбазарювати* експресивність локалізується одночасно в денотативному та конотативному компонентах, наприклад: *І вони, не маючи змоги реалізувати свої фінансові можливості за кордоном, змушені **викидати** свої гроші всередині країни* (ПіК, №1, 2003, 15), *викидати* у значенні ‘марно витрачати гроші’; *Фактично завдяки своїй бездіяльності экс-прем’єр на наших очах **розбазарює** передостанню пригорщу свого капіталу* (ПіК, №4, 2003, 12), лексема *розбазарити* має широку лексичну сполучуваність, наприклад, майно, авторитет, рейтинг: *Яким же чином Віктор Ющенко ухитрився **розбазарити** свій феноменальний рейтинг за час,*

що минув із помаранчевої революції (Д, 13.02.2009, 4). Дієслівні деривати базарити (говорити), розбазарити, як словотвірні похідні слова базар, конотовані суфіксом та префіксом. У такий спосіб автор висловлює презирливе, зневажливе ставлення до людей, які неощадливо витрачають будь-що.

Оказіональні перенесення, які породжують безліч асоціацій у зв'язку з актуалізацією периферійних сем, значно розширюють семантику лексичних одиниць, наприклад, *викласти*, *відстібувати* – ‘розраховуватися’, *збити*, *видоїти* – ‘примусити когось віддати гроші’, *потягнути* – ‘вартість послуги’, *кинути* – ‘нераціонально розподілити гроші з державного бюджету’: Так, щоб оплатити всі дозволи, проект, монтаж, а, найголовніше, придбати саме обладнання, сьогодні треба **„викласти”** близько 15 тисяч гривень (ВК, 04.12.2008, 4); У той же час А. Могильов зазначив, що позитивно ставиться до рішення Кабміну, яким встановлений термін дії посвідчення водія – 50 років. За його словами, таке рішення, зокрема, зумовлене й тим, „щоб збити ажіотаж в суспільстві, щоб не говорили, що з наших громадян через якийсь термін знову хочуть **„збити”** гроші” (ГУ, 04.03.2011, 5); Ні, до власних відомостей – прошу пана „на шару”. Як-от за чужі доведеться **„відстібувати”** (ПіК, №16 – 17, 2003, 39); Сільський бюджет на рік – це лише якихось 160 тисяч, як тут **„відстебнеш”** ремонтникам 30 тисяч? (УМ, 28.01.2004, 7); ... а суди й адвокати **„видоїли”** мало не всі гроші (УМ, 13.12.2005, 16); Щоправда, такі знижки не для ледачих – місячний абонемент розрахований на триразові походи в басейн і **„потягне”** на 150 гривень (УМ, 11.03.2005, 14); Зокрема, бютівець А. Павловський назвав це свято на нашій бюджетній „вулиці” „дерибаном бюджетних коштів для наближених осіб”. Він підкреслив, що міністр не вказав, що з 14 мільярдів гривень 5 мільярдів влада хоче витратити на себе, що не названо ті суми, які пропонується додатково **„кинути”** силовикам: Генпрокуратурі – 70 мільйонів гривень, МВС – 288 мільйонів, СБУ – 108 мільйонів... (СВ, 21.06.2011, 3).

Оригінальним у контексті є нове конотативне значення дієслова *обпатрати*: Нам віддають наше ж, у нас вкрадене, з наших кишень випотрошене, а тепер легалізоване під виглядом „інвестицій”, аби вдруге *обпатрати* нас, як гаврилівських курчат, - уже „законно”, „прозоро”, „цивілізовано” (СВ, 19.03.2009, 3), архісема якого

‘вищіпувати пір’я в забитого птаха; обскубувати’ [1, с. 814], модифікувалася у сему ‘обікрасти когось, забрати в людини її кошти’.

Протягом останніх десятиліть актуальним є питання банківської сфери, валютного ринку, тому чимало статей присвячено цій темі: *Якщо вітчизняна банківська сфера поступово „підсаджується” на євро, то інші галузі української економіки залишаються доларозалежними* (ПіК, №42, 2003, 25); *Євро всихає. Євро досягло найнижчого за останні п’ять місяців рівня стосовно долара* (УМ, 28.08.2003, 11). Оказіональне дієслово *підсаджуватися* означає те, що банківська сфера орієнтується на євро. *Всихати* – узуальне дієслово, означає ‘євро стає дешевшим стосовно національної валюти’. Конотативні лексеми передусім вказують на негативне ставлення мовця до іноземних валют.

Щодо грошей використовують ще такі дієслівні інновації, як: *прокручувати, вимити: ...досі живучою залишається недавня поширена практика, коли бюджетні кошти не доходять безпосередньо до шахт, а „прокручуються” спритними бізнесменами - посередниками* (УМ, 19.07.2005, 6); ... *що збережеться тенденція зменшення поголів’я рогатої та молочної худоби. „А це позначиться на зростанні ціни на яловичину. До того ж „вимие” кошти з галузі”, – коментує О. Ярославський* (ГУ, 15.01.2011, 6).

Лексема *прокручувати* має кілька значень, зафіксованих у словнику: 1) ‘робити яким-небудь інструментом, крутячи його, отвір, заглиблення у чомусь’; 2) ‘надавати колового, обертального руху; примушувати обертатися’; 3) ‘відтворювати запис (на платівці, магнітофонній стрічці)’; 4) ‘крутити якийсь час’ [1, с. 975], але внаслідок різних суспільно-економічних змін у слові *прокручувати* актуалізувалася потенційна сема ‘циклічність, повторюваність’, і лексема набула нового okazіонального значення ‘вкласти кошти у якусь справу, щоб отримати прибуток’.

У реченні *Вже у жовтні експорт „просів” на 1 мільярд і майже 800 мільйонів доларів (з 8 мільярдів 817 мільйонів доларів у жовтні)* (Д, 04.12.2008, 5) відбулося розширення лексичного значення дієслова *просісти*. У словнику зафіксовано таке значення лексеми *просісти* ‘осідаючи, опускаючись або прогинатися’ [1, с. 1168], наприклад, *просів ґрунт*, пізніше експресема почала вживатися ширше, наприклад: *просів бюджет, експорт* (стосовно економічних явищ) – ‘зменшити кількість чогось’. А в контексті *Експертна рада*

(ЕР) з питань ринку зерна дійшла висновку, що внутрішні ціни на ячмінь в другій половині серпня можуть суттєво „**просісти**” через зниження цін на нього на світових ринках (СВ, 18.08.2011, 1) дієслово набуло okazіонального конотативного значення ‘знижити ціну на щось’.

Емоційно-оцінні дієслова у переносному значенні використовують і у фінансово-економічній сфері: *Якщо ж барель „**підстрибне**” до 70 „вічнозелених”, Україна буде змушена заплатити 309 доларів нинішнього року і 386 – наступного* (УМ, 28.01.2009, 5); *Відповідно **поповзуть** ціни на імпорт, і на ті ж продукти харчування, але насамперед на проїзд у транспорті* (УМ, 21.07.2009, 11). Виділені дієслівні лексеми термінологізувалися і функціонують як економічні терміни.

У лексико-семантичній групі дієслів на позначення фінансово-економічних процесів дієслівні лексеми об’єднуються у підгрупи:

1) *тексти, кувати, відкушувати, розкрутитися, прокручувати, збити, причесати, обпатрати* за ознакою ‘виманити хитрощами’;

2) *причесати, відкусити, кувати, відітнути, збити, приватизувати* за ознакою ‘швидко розбагатіти’;

3) *здіамантити, причесати, прихватизувати, прихопити* за ознакою ‘вкрасти’;

4) *розкрутитися, наколядувати* за ознакою ‘розбагатіти протягом тривалого часу’.

Семантична група дієслів на позначення фінансово-економічних процесів найчисельніша. Це свідчить про те, що всіх цікавить як добробут держави в цілому, так і матеріальний стан кожної людини зокрема. Саме тому різко засуджується збагачення нечесним способом і хабарництво.

Розширення синонімічних рядів сприяє збільшенню кількості назв певної дії та дає можливість поєднувати номінацію з певною суб’єктивною оцінкою. Okazіональне дієслово, що виникає у синонімічному ряду, зміщує, або нейтралізує, або витісняє наявні дієслова з конотативним забарвленням. Усі проаналізовані конотативно марковані дієслова належать до антропологічної сфери, тобто характеризують внутрішній світ людини через її дії, вчинки.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с.
2. Дишлева С. М. Адвербальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів : автореф. дис. канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Дишлева. – К., 2008. – 22 с.
3. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1978. – 116 с.
4. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка : учеб. пособие для студ. филологич. ун-тов / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. шк., 1982. – 152 с.
5. Русанівський В. М. Спроба визначення семантичних груп дієслів на основі формальних критеріїв / В. М. Русанівський // Структурно-математична лінгвістика : респ. міжвідом. зб. – К., 1965. – С. 56–65. – (Сер. «Питання мовознавства»).

The article analyzes konotatyvno marked verb to describe the financial and economic processes. Established that lexical units on the basis of paradigmatic relations are integrated into the lexical-semantic group, revealing different semantic links. Combining verbs in the lexical-semantic group in the study is based on konotatyvnyh values.

Keywords: *konotatyvno marked verb, lexical-semantic group paradigmatic relation, occasional, uzualne value.*